

שינויי גבולות בנחלת בנימין (מלחמות בעשא-אסא)

שלמה גולדשמידט

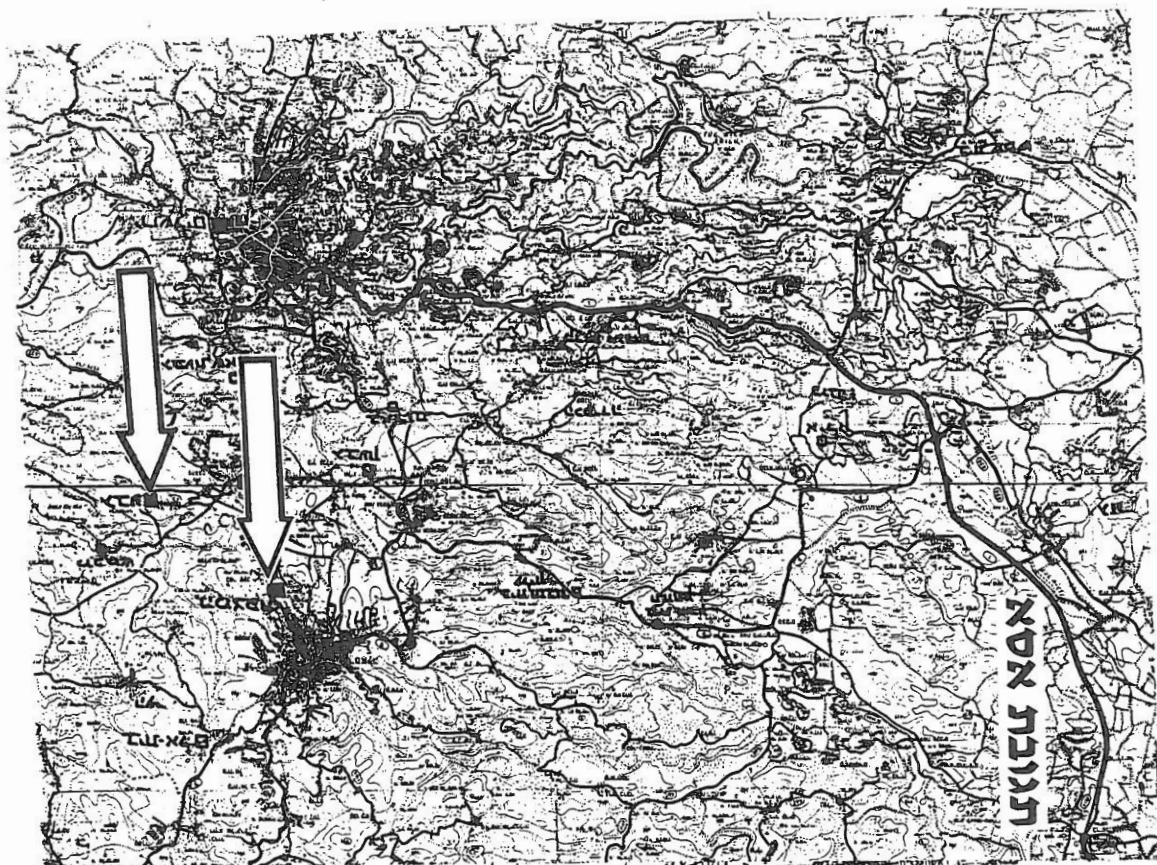
מאמרי הקודם בביטאוננו הוקדש לשינויים בגבולה הצפוני של נחלת בנימין. כזכור, מדובר בגבול השבטי, שהפך עם התפלגות המלוכה לגבול ממלכתי¹. בשורות הבאות נתאר את המאבק על הגבול הממלכתי הזה, כחמישים שנה יותר מאוחר. מאז התפלגות המלוכה לא פסקה המלחמה בין שתי הממלכות, וכנראה היתה זאת היוזמה של ממלכת יהודה, כמו שרומז הכתוב: "ומלחמה היתה בין רחבעם ובין ירבעם כל ימי חייו." (מל"א טו 6), "...ומלחמה היתה בין אבים ובין ירבעם." (שם, שם 7), "ומלחמה היתה בין אסא ובין בעשא מלך ישראל כל ימיהם." (שם, שם 16). כמעט שאיננו יודעים דבר על המלחמות הללו, פרט למסע הכיבוש של אביה (אותו הזכרנו במאמר הקודם כמעצב את רשימת הערים בבנימין — יהושע יח 21–28) ולמאבק על הגבול הזה, לו מוקדשים הדברים הבאים.

אנחנו קוראים (מל"א טו 17, ובמקביל, בדה"ב טז 1): "ויעל בעשא מלך ישראל על יהודה ויבן את הרמה לבלתי תת יצא ובא לאסא מלך יהודה", יוצא איפוא שבעשא לא רק הצליח לבטל את כיבושי אביה הנרחבים בהר אפרים, אלא גם חדר לתוך נחלת בנימין. תפישת הרמה וביצורה על ידי בעשא באה כעדות הכתוב כדי להצר את תנועת אסא מצפון לירושלים, ובעיקר, כדי לסגור בפניו את הדרכים העולות צפונה, וחשוב עוד יותר לכיוון מערב, שם נמצא את הדרך החשובה הנקראת "מעלה בית-חורון", המובילה לשפלת החוף. יתר על כן, נקבע הגבול הצפוני של ממלכת יהודה כ־7 ק"מ בלבד מצפון לכירה, ובלי שיימצא באזור המצומצם הזה מבצר שיגן על ירושלים בצד צפון.

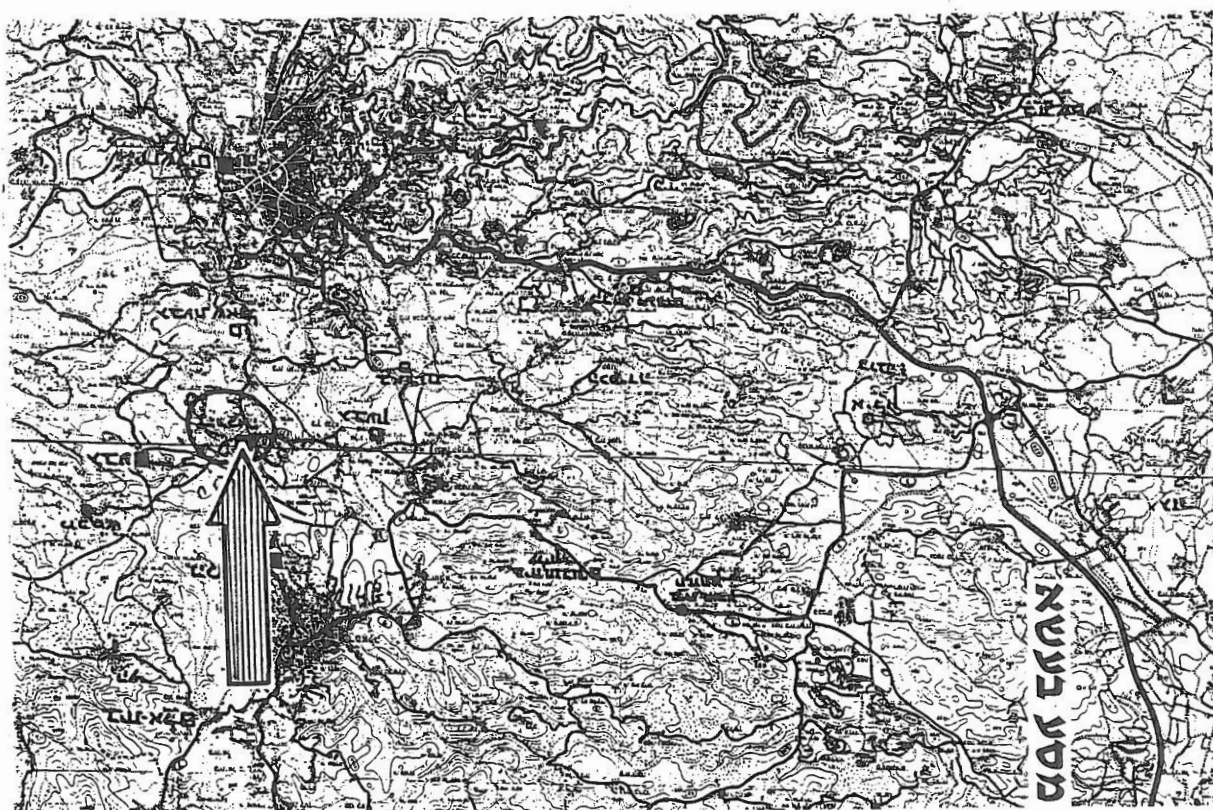
מבחינת הלשון "יוצא ובא" בפסוק הנזכר עולה, כי הביטוי הזה מצביע בכתובים אחדים על פעילות צבאית דווקא (לדוגמה "...למלחמה ולצאת ולבוא" — יהושע יד 11 ועוד אחדים כהנה), אם זאת כוונת הכתוב, משמע שהייתה זו יוזמתו של בעשא להחליש את מעמדו של מלך יהודה באזור גבול בעל עבר צבאי מובהק. יש לזכור שבין המבצרים שהקים שלמה באזורים רגילים (מל"א ט 17) בולטות הערים גזר, בית חורון תחתון, במקבילה בדה"ב (ח 5) גם את בית חורון העליון. ואלו הן שלוש הערים

1. ש. גולדשמידט, על פרשיות הנחלות וגבולותיהן בספר יהושע, דרך אפרתה א, תשנ"א, עמ' 9–16.

שני גולות במלח ביסין

שלמה גולדשטיין

אשר חולשות על מעלה-בית-חורון, שלמה ניסה איפוא למנוע התקפה על ירושלים על ידי ביצור אינטנסיבי של דרך-הגישה הזאת לירושלים. אך בשנה החמישית אחרי התפלגות המלוכה חדר פרעה שישק דוקא בדרך הזאת במסע שוד וכיבוש גבול, שהיה מכוון לשתי (!) הממלכות, כפי שמתואר בכתובת הגדולה במקדש בכרנף שבמצרים. (בידיעה הקצרה במל"ב יד 25–28 ודה"ב יב 1–12 מדובר בהתקפתו כלפי יהודה בלבד). לפי סדר הקריאה של ב' מזר² וי' אהרונ³ תחילת המסע הוא: עזה – גזר – רבת-אילון – קריתיים – בית-חורון – גבעון. שישק עלה דרך מעלה-בית-חורון והגיע לגבעון, שם ניהל כנראה את המשא ומתן הקשה עם רחבעם וסחט את מנחת-האזרות מיד רחבעם (מל"א יד 26; דה"ב יב 9).⁴ המסע הזה של שישק נתאפשר כנראה גם הודות לעובדה שהגבול שבין בנימין ואפרים שעבר באזור הזה, פיצל את הפיקוד על שורת המבצרים שבמעלה-בית-חורון; גזר נשארה כנראה ביהודה, ובית-חורון תחתון שייכת לאפרים (השווה: יהושע יח 13, שם מתואר הגבול הצפוני של בנימין "על פני בית-חורון נגבה..."). בית חורון עליון אולי לבנימין.

קל להבין את המצב הקשה שנוצר עבור ממלכת יהודה, עם הפיכת הרמה למבצר ישראלי. כך ניתן לראות, מדוע אסא היה נאלץ לשחד את מלך ארם-דמשק, כדי שיתקוף את ממלכת ישראל בצפון, וכתוצאה מכך נכבש כל כיכר הירדן הצפוני ונחשפה ממלכת ישראל בחזיתיה הצפונית.⁵ נוכח ההתקפה הארמית נפסקה עבודת הביצור של הרמה, וניתנה יד חופשית לאסא לתקן את הגבול. אסא הזיז את הגבול שוב צפונה לקו הגבול השבטי הצפוני של בנימין (יהושע יח 12–14), אך ביצר שתי ערים שחולשות על דרכים חשובות. גבע חלשה על דרך פנימית חשובה מהר-בית-אל לירושלים, אשר תוארה בפרוטרוט בישעיה-י' (28–32), בעוד המצפה שנמצאת מעל העליה להר אפרים חולשת הן על תחילת מעלה-בית-חורון, הן על דרך פנימית אחרת מן הצפון לבנימין.⁶ חומות הביצורים של המצפה נחשפו בכל הדרן בחפירות האתר, וקטע מרשים ניתן לראות בצלע הדרומי של התל.⁷ מעניינת העובדה, ששער העיר היחידי מכוון לצפון, לעבר שטח "האויב"!

לפי כל הנראה, היה זה השינוי האחרון בקו הגבול הממלכתי בצפונה של יהודה, אשר נשמר על ידי שני הצדדים, עד כיבוש ממלכת ישראל על ידי האשורים.

2. ב. מזר, כנען וישראל – מחקרים היסטוריים, תשל"ד, עמ' 234.

3. י' אהרונ, אטלס כרטא לתקופת המקרא, 1964, עמ' 77, מפה מס' 120.

4. לפרטים על מסע שישק ראה: אנציקלופדיה מקראית, ד', טורים 657–661.

5. לעיל הערה 3 מפה עמ' 79 מס' 124.

6. ראוי להשוות את נחוני הדרכים הללו עם תיאור מסע הנצחון של דוד "...וַיֵּךְ אֶת פְּלִשְׁתִּים מִגְבֵּעַ בּוֹאֵר גִּזְרָה" (שמואל-ב' ה' 25).

7. ראה תוכנית החומות באטלס כרטא. לעיל הערה 3, עמ' 79.